

ESITELMÄ SEINÄJOELLA 28.11.2019: ”Oliko talvisota väistämätön 30.11.1939?”

Talvisodan alkamisesta tulee kuluneeksi 80 vuotta ylihuomenna lauantaina 30.11.2019. Tämä itsenäisyushistoriamme toiseksi tärkein merkkivuosi on tuonut julkisuuteen monenlaisia ajatuksia muun muassa sodan nimestä. Meitä suomalaisia on moitittu, että olemme antaneet sodillemme omia nimiä kuten ”talvisota” ja ”jatkosota” kyseessä kun oli kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna ”maailmansota”. Keskusteltu on myös uusiin löydettyihin tai uudelleen tulkittuihin tietolähteisiin perustuen niistä näkemyksistä, mitkä olivat sodan syytä ja oliko Suomi vain ”pelinappula” Saksan ja Venäjän kaupankäynnissä 1939 syksyllä. Myytiinkö Suomi?

Olisiko Suomi voinut välttää sodan vai oliko sota väistämätön? Oliko kysymys ennen kaikkea Suomenlahden saarista? Olisiko niistä luopumalla sota vältetty? Vai halusiko Stalin tehdä Suomesta NL:n sosialistisen neuvostotasavallan? Historioitsija Keskisarjan mielestä ilman taistelua Suomen kohtalo olisi ollut sama kuin Puolan. NL:n tavoite tuli julki sodan alettua, kun Stalin tunnusti Otto Ville Kuusisen kommunistihallituksen edustavan Suomea jatkossa. Sillä julistuksella 2.12.1939 Stalin varmisti suomalaisten peräänantamattoman taistelutahdon maansa itsenäisyyden ja yhteiskuntajärjestelmänsä säilyttämiseksi. Näin tämä temppu, joka oli tarkoitettu Suomen kansan kahtia jakamiseksi, toimikin päinvastoin; yhdisti kansakunnan kavalaa hyökkääjää vastaan.

Palataanpa Suomen ulkopolitiikan tavoitteisiin itsenäisyyden saavuttamisen jälkeen.

Suomi ei kyennyt ratkaisemaan ulkopolitiikkansa linjaa ja yhteistyötä naapurimaiden kanssa suhteessa Venäjään. Tarton rauhan 1920 jälkeen tukeuduttiin Suomenlahden rantavaltioihin mutta tämä ns. reunavaltiopoliittikka murentui. Vain yhteistyö Viron kanssa toimi ja synnytti kaiken varalta pyrkimyksen yhdessä estää Stalinin turvallisuustavoitteet Suomenlahden suunnassa. Tämäkin tavoite karahti karille Saksan ja Venäjän jakaessa etupiirejään syyskesällä 1939. Yhteinen turvallisuuspolitiikka muiden Pohjoismaiden kanssa ns. pohjoismainen suuntaus kaatui Ruotsin haluttomuuteen. Mitä jäi jäljelle? Mistä turvaa oli seuraavaksi haettava? Sellaista tahoja, joka pyyteettömästi olisi asettunut Suomen tueksi, ei löytynyt. Suomen ja Saksan suhteistakin on kumottu myytti siitä, että apu, mitä Suomi sai vapaustaistelussa 1918, olisi jatkunut. Näin ei suinkaan käynyt talvisodan alla ja alkaessa. Suomi jäi yksin turvallisuustavoitteineen.

Manner-Eurooppaa hallitsi Saksa ja itäistä osaa Neuvostoliitto. Jäljellä oli vain nämä kaksi peluria, jotka jakoivat reviirinsä yhteisillä sopimuksilla. Myytiinkö siinä Suomikin kuten kävi Virolle Latvialle ja Liettualle Puolasta puhumattakaan. Oliko siis talvisota väistämätön? Olisiko sota voitu välttää, jos joihinkin Venäjän esityksiin olisi suostuttu? Oliko kysymys ehkä vain Suomenlahden saarista ja Venäjälle turvallisesta Suomenlahdesta? Etsikö Stalin ratkaisua tosissaan välttääkseen sodan Suomen kanssa, kun oli henkilökohtaisesti mukana kaikissa neuvotteluissa. Painoiko Stalinin ratkaisuissa historiankokemus vuodelta 1919, kun englantilainen laivasto-osasto moukaro i lahden pohjukassa olevia venäläisaluksia tuhoisin seurauksin. Venäjän toiseksi suurin kaupunki oli tuolloin uhattuna. Niinkö pelkäsi Stalin käyvän myös nyt, kun edessä saattoi olla kamppailu Euroopan herruudesta. Historian kulku osoittikin tämän pelon oikeaksi.

Stalin aloitti Suomen kysymyksen ratkaisun 1938. Vaikka Suomi oli esittänyt oman torjuvan kantansa alueluovutuksiin, Neuvostoliiton edustaja palasi Moskovassa Suomen lähetystötalon vihkiäisissä Suomenlahden saarien merkitykseen Neuvostoliiton näkökulmasta jo joulukuussa 1938. Kohteena oli tuolloin Suursaari mutta varsinaisesta puolustus sopimuksesta, joka aikaisemmin oli sisältynyt Neuvostoliiton ehdotuksiin, ei ollut kysymys. Tämä ehdotus ei muuttanut Suomen kantaa. Neuvostoliitto oli kuitenkin sitkeä ja palasi uudelleen Suomen torjuvasta kannanotosta huolimatta Suomenlahden saariin. Maaliskuussa 1939 uusi Neuvostoliiton ehdotus esitti, että Suomi vuokraisi Neuvostoliitolle 30 vuodeksi Suursaaren, Lavansaaren, Tytärsaaren ja Seiskarin. Mannerheim kannatti vuokrausta - poliitikot eivät, kun kohta olivat edessä eduskuntavaalitkin - perusteltiin. Mannerheim tarjoutui selittämään asian kansalle mutta ei saanut siihen lupaa. Mannerheimin mielestä näillä saarilla ei olisi ollut merkitystä Suomen puolustukselle, koska niitä ei olisi voitu edes puolustaa. Syksyllä 1939 Venäjä palasi näihin ehdotuksiin, kun tosineuvottelut alkoivat. Jäikö Suomen poliitikoilta huomaamatta, mitä Neuvostoliitto ajoi takaa 1938 ja kevään 1939 esityksillään? Mannerheimilta se ei jäänyt huomaamatta.

Saksan ja Venäjän sopimus itäisen Euroopan jaosta ja vaikutus Suomen sotilaalliseen asemaan alkoi valjeta elokuun lopulla 1939. ”Tämä tulee iskemään kuin pommi”. Näin professori Pekka Visuri on tuoreimmassa tutkimuksessaan lainannut Saksan ulkoministerin sanoja, kun Saksan ja Venäjän hyökkäämättömyyssopimus putkahti julkisuuteen 23.8.1939. Luovutettiinko Suomi Neuvostoliitolle sopimuksen seurannaisvaikutusten myötä? Käytiinkö sen sopimuksen yhteydessä kauppaa Suomesta. Tällaista kohtaa sopimuksessa ei kuitenkaan ole Visurin mukaan.

Syyskuun 29. päivä 1939 suomalaiset saivat lukea Helsingin Sanomien pääuutisista, mitä ainakin sopimus sisälsi. Venäjä sai kolme tukikohtaa Virossa. Saarenmaalle, Hiidenmaalle, ja Paltiskiin tuli Venäjän varuskunnat. Väestö siirrettiin pois ja Venäjä

lupautui maksamaan korvauksia. Näin Venäjä sai haltuunsa Itämeren kokonaan. Suomen ja Viron salainen yhteinen suunnitelma sulkea rannikkolinnakkeilla Helsingin, Porkkalan ja Tallinnan edustalla Suomenlahti menetti silloin merkityksensä. Tällainen hyvin salainen suunnitelma oli rakennettu 1930 luvulla.

Kutsu Moskovaan kävi Suomen johdolle lokakuun 5.päivänä 1939.

Neuvottelujen 1.kierros oli alkamassa 12.10.1939 Moskovassa. Ennen sitä Suomen delegaatio kokoontui Helsinkiin määrittelemään yhteisiä näkemyksiä. Ihan ensimmäiseksi on todettava, että tasavallan presidentti Kyösti Kallio on ikään kuin jätetty sivuun ratkaisusta. Presidentti Kyösti Kallio keskittyi ulkomaisten mielialojen hoitoon. Merkittäviksi nousivat silloin ulkoministeri Erkko ja puolustusministeri Niukkanen jyrkän linjan edustajina. Mannerheim ja Tanner puolestaan suhtautuivat suopeammin Neuvostoliiton ehdotuksiin. Paasikivi sijoittuneen tämän kahden linjan väliin. Visurin kirjan mukaan ulkoministeri Erkko antoi muille jopa väärää informaatiota Ruotsin avusta eli kielteisestä päätöksestä.

Varsin tiukan kannan-...” vain äärimmäisenä myönnytyksenä...” - lauseli ulkoministeri Erkko neuvottelijoille ja antoi mukaan seikkaperäiset ohjeet kieltäytyen neuvottelukunnan jäsenyydestä. JK Paasikivi sai delegaation johdettavakseen. Moskovassa, Suomen valtuuskuntaa vastapäätä asettuivat, ei vähempää kuin itse Stalin ja ulkoministeri Molotov. Molotov avasi neuvottelun ja esitteli neuvostohallituksen tavoitteet. Stalin määritteli sitten kokouksen päätteeksi, mistä oli kysymys: Tukikohta Hangosta, rajan siirto Kannaksella ja Petsamossa. Päätettiin tavata seuraavana päivänä ja Paasikivi viestitti yksityiskohdat Helsinkiin.

Neuvottelujen toisena päivänä eversti Paasonen esitteli kokouksen avauksena muistion sotilaallisista näkökohdista mutta se ei vakuuttanut Stalinia. Vaatimukseksi jäivät: Karjalan kannaksella raja tulisi olla Suvanto - Vuoksi – Äyräpää – Muolaanjärvi - Johannes. Se oli kutakuinkin nykyinen rajalinja. Lisäksi tarvitaan Hangon tukikohta ja Suomenlahden saaret. Lopuksi päätettiin, että seuraava kierros olisi 20. - 21. 10. 1939 ja Suomen delegaatio palasi Helsinkiin.

Neuvottelun toiselle kierrokselle Suomen delegaatioon kutsuttiin mukaan Väinö Tanner. Evästyskeskustelussa Mannerheim huomautti, että Suomen puolustus suunnitelmissa on oletettu NL:n olevan sidottuna toisaalle, jolloin se vaikuttaa Suomea vastaan suunnattavaan joukkokapasiteettiin. Nyt kuitenkin oli toisenlainen tilanne. Siksi Mannerheim suositti joustamista neuvotteluissa. Niukkanen taas ei! Useat ministerit uskoivat NL:n antavan periksi vaatimuksissa. Samoihin aikoihin olivat alkaneet NL:n joukkojen keskitykset Suomen rajoille. Lokakuun 23. päivä 1939 Paasikivi ja Tanner matkustivat Moskovaan.

Neuvottelujen aluksi Stalin totesi Suomen ryhmittäneen joukkojaan rajoille. Tinkiminen puolin ja toisin jatkui kaksi tuntia. Ratkaisua ei tullut vaikka NL jousti hiukan tavoitteistaan Kannaksella ja myös Hangon suunnassa. Neuvottelijat palasivat Suomeen saamaan uusia ohjeita. Ulkoministerin tiukka linja ohjeissa jatkui - ei periksi NL:lle. Suomen neuvottelijat lähtivät uudestaan matkalle Moskovaan. NL julkaisi samaan aikaan vaatimuksensa Suomelle. "Pelistä" tuli entistä kovempi, kun suurvalta tuli julkisuuteen vaatimuksineen. Ulkoministeri Erkki vaati Suomen neuvottelijoita palaamaan takaisin Viipurista. Lopulta heidän sallittiin kuitenkin jatkaa Moskovaan, jos halusivat - niin he tekivät. Neuvottelut jatkuivat eikä liikkumavaraa ollut. Saksakin antoi Suomen johdon ymmärtää, että NL:n vaatimukseen kannattaisi suostua. Stalin oli jälleen mukana keskustelussa loppuun asti.

Marraskuun 9. päivän iltana neuvottelut kuitenkin päättyivät ratkaisemattomaan. Suomen valtuuskunta jäi odottelemaan ja valmistautui palaamaan Suomeen. Vielä 9/10.11.1939 ennen paluuta kotimaahan tuli NL:n johdolta kirje, jossa tarkennettiin neuvostohallituksen esitystä. NL oli valmis ostamaan eräitä saaria Hankoniemen läheltä. Suomen vastattua tähänkin kielteisesti, vastausta ei enää tullut ja neuvottelijat lähtivät kotimatkalle 13.11.1939. Neuvottelujen päätös jäi auki: **ei sota, ei rauhaa.**

Paasikiven mielestä Suomessa ei heti tajuttu, mitä tällainen neuvottelutulos merkitsi. Puna-armeija aloitti muutaman päivän kuluttua marssin hyökkäyksen lähtöasemiin. Marraskuun 26. päivänä 1939 tuli Moskovasta nootti Mainilan laukauksista ja 28. päivä NL sanoi irti hyökkäämättömyyssopimuksen. Neuvostoarmeijan hyökkäys alkoi 30.11.1939 klo 07.00. Suomen ja Venäjän neuvottelut – lopputulos oli; **"sittenkin sota"**. Olisiko lopputulos voinut olla toinen? Siinä on iänikuinen kysymys, johon vastaus nyt 80 v kaiken jälkeen on oikeastaan turha.

Suomi haki tukea mutta sitä ei valtioiden tasolla saatu – myötätuntoa kuitenkin. Hankaluus piili siinä, että niillä, joiden avulla olisi ollut merkitystä, oli "oma lehmä ojassa". Ruotsin valtio kieltäytyi osallisuudesta mutta salli kansalaisten ja järjestöjen vapaaehtoisen osallistumisen. Loppujen lopuksi Ruotsin vapaaehtoiset joukot vastasivat koko Pohjois-Suomen puolustuksesta. Sillä oli painava merkitys Suomen armeijan taistelussa painopistesuunnassa. Saksa vaikenä avustaan. Englanti ja Ranska painostivat diplomaattisesti Venäjää ja kokosivat vapaaehtoisia joukkoja. Siinäkin taka-ajatuksena olivat intressit Saksan vastaisessa taistelussa Pohjoisen Euroopan hallitsemiseksi malmivarojen ja meriyhteyksien osalta. Tämä luvattu avustusjoukon "uhka" oli kuitenkin sellainen, että Talvisodan loppuvaiheessa sillä oli pelotemerkitys Venäjälle ja ehkä näin se edisti rauhan aikaan saamista maaliskuussa 1940.

Oliko Suomella edellytyksiä ja valmiutta sotaan marraskuun viimeisenä päivänä 1939? Suomen sodan ajan armeijan koulutus tuolloin oli erittäin vajavaista. Kertausharjoituksia ei itsenäisyyden ensi vuosikymmenen aikana ollut käytännössä ollenkaan. Uudistukset alkoivat 1930-luvun alkupuoliskolla, jolloin rakennettiin uusiksi sodan ajan joukkojen liikekannallepanojärjestelmä. Suojeluskunnilla siinä oli merkittävä tehtävä. Jos vakinaisen armeijan joukot oli huonosti koulutettu, niin samaa ei voi sanoa vapaaehtoisten suojeluskuntalaisten osaamisesta – heillä sitä osaamista oli. Kertausharjoituksia alettiin lisätä vuosikymmenen puolivälissä. Sotamateriaali oli vanhanaikaista, koska uushankinnat olivat jääneet toteutumatta vaikka Mannerheim piti asiaa esillä koko vuosikymmenen. Edes sotilaiden henkilökohtaista varustusta ei ollut jakaa kaikille. Kuriositeettina todettakoon, että puolustusministeri Niukkanen sodan jo ollessa ovella ”onnitteli”, että sotamateriaalia ei hankittu varastoihin vanhenemaan, kun kehitys oli edistynyt ja uusi materiaali olisi parempaa. Valitettavasti puolustusministeriltä jäi huomaamatta, että sitä vain ei ollut enää saatavilla, koska kaikki muutkin olivat samoilla apajilla.

Karjalan kannaksen linnoittaminen vapaaehtoisvoimin ja ns. Ylimääräisen harjoituksen käyttöön oton myötä saatiin joukot rauhassa keskitettyä ja ryhmitettyä puolustukseen. YH:n merkitys oli ennen kaikkea siinä, että joukkojen ryhmitysalueiden linnoittamista ehdittiin tehdä ja toisaalta joukkojen reserviläisjohtajilla oli oiva mahdollisuus tutustua alaisiinsa ja toimintaolosuhteisiin.

Saadakseen syyn hyökkäyksen aloittamiseen Venäjän oli otettava petos käyttöön. Suomi kun ei syyllistynyt kiristyneessä tilanteessakaan provokaatioihin taisteluvalmiina olevilla joukoilla, Venäjän oli pakko hakea syy taistelujen aloittamiseen. Sellainen saatiin Manilan laukauksilla, jotka puna-armeija itse ampui. Suomen vaatiman asian tutkimisen sijasta, Venäjä aloitti tällä verukkeella taistelut maarajalla ja lentopommitukset muun muassa Viipuriin ja Helsinkiin marraskuun viimeisenä päivän aamuna Suomen aikaan klo 07.00.

Professori Martti Häikiö on jakanut talvisodan taistelut neljään eri jaksoon. Ensimmäisenä NL:n hyökkäyksen alettua oli päätettävä aloitetaanko taistelu. Ja taistelu aloitettiin! Maahan muodostettiin myös uusi ulkopoliittikan johto, jolloin pääministeri Risto Ryti ja ulkoasianministeri Väinö Tanner tulivat muodostamaan ulkopoliittikan voimakaksikon.

Toinen vaihe oli joulukuun 1939:n taistelut, jolloin Suomi torjui vihollisen hyökkäykset ja etsi yhteyksiä, jota kautta olisi saatu sotilaallista apua. Pyrkimykselle oli eduksi, että ensimmäiset vihollisen hyökkäykset kyettiin torjumaan.

Kolmas vaihe käsitti ajanjakson tammikuu-maaliskuu 1940. Kiivaiden torjuntataistelujen ohella ulkopoliittikan johtomme kävi saman aikaan kolmea

neuvotteluprosessia suunnattuna Neuvostoliittoon, Ruotsiin rauhanvälittämistarkoituksessa ja sotilaallista apua tarjoaviin Ranskaan ja Englantiin.

Neljäs vaihe käsitti maaliskuun 1940 alkupäivät rauhantuloon 13.3.1940. Tuolloin oli ratkaistava jatketaanko taistelua ja luotetaan länsimaiden lupailtuun apuun vai tehdäänkö raskas rauha Moskovan ehdoin. Englannin ja Ranskan lupaukset joukoista, vaikka niilläkin asiassa painoi enemmän omat intressit, saattoivat vaikuttaa nopeuttavasti talvisodan päättymiseen. Stalinin skenaarioissa sota Suomen kanssa haittasi Saksan kanssa tasapainoilua. Terijoen hallituksella uhkaaminen oli väistynyt, kun sodan alku ei sujunut lainkaan odotetulla tavalla. Tosin suomalaisten jääräpäisyys sai Venäjän vielä kerran uhkaamaan Terijoen hallituksella ennen rauhan tuloa.

Ja aamupäivällä 13.3.1940 klo 11.00 rauha tuli!

Jälkikäikuja talvisodasta ja vähän seuraavastakin sodasta

Talvisodan päätyttyä rauhaan 13.3.1940 alkoi kamppailu suomalaisten yksimielisyyden rikkomisesta. Sen tavoitteekseen otti vast'ikään perustettu Suomen ja Venäjän ystävyysseura, joka keräsi riveihinsä suomalaisia kommunisteja. Venäjä antoi seuralle vilpittömän tukensa, koska seuran toiminta palveli sen tavoitteita suomalaisten taistelutahdon murtamiseksi ja mielialan kääntämiseksi neuvostoliittomyönteiseksi. Suomen hallitus ei pitkään katsellut tätä uutta ystävyyden rakentamista, koska siinä samalla tuomittiin Suomen toiminta talvisodan alla. Seuran toiminta kiellettiin aiheuttamiensa levottomuuksien myötä. Todettakoon, että sitten jatkosodan jälkeen seura oli rauhanehtojen myötä sallittava ja toimintaa tuettava. Tämä oli yksi kanava, jota kautta suomalaisten suopeutta entiseen viholliseen lievitettiin, kun maassa alkoi uusi komento jatkosodan jälkeen 1944 ja 1945.

Muitakin keinoja oli. Talvisodasta ja vapaussodasta puhuminen kiellettiin. Kansa jaettiin ”edistyksellisiin” ja ”taantumuksellisiin”. Neuvostoliiton hyvyys nostettiin jalustalle 60-lukulaisten voimin ja toimin. Olipa tässä joukossa niinkin rohkeita julkisuuden henkilöitä, että julistivat ” kotimaansa olevan Suomi mutta Isänmaansa Neuvostoliitto”.

Kun talvisodan alkamisesta oli kulumassa 40 – vuotta 1979, sodan muistoa käsiteltiin televisiossa. Haastateltavana oli Max Jakobson ja haastattelijana Yleisradion toimittaja Antero Kekkonen. *”Voidaanko osoittaa, kuka oli syypää sotaan?” ”Miten olisi Stalin” vastasi Max Jakobson.* Silloin haastattelija ojensi Jakobsonia välittömästi sanoen: *”Tarkoitin Suomen puolelta”.* Se oli sitä syvintä itseruoskinnan aikaa silloin.

Piiskaaminen vaimeni, kun Venäjä tunnusti syyllisyytensä sotaan 1994. Tosin taitaa sekin tunnustus olla jo työnnetty historian roskakoriin.

Mitähän tästä syyllisyydestä mahdetaan kuulla talvisodan alkamisen 80- vuotismuiston yhteydessä?

Eversti evp Jorma Jokisalo

Lähteitä:

Max Jakobson "Väkivallan vuodet" 20. vuosisadan tilinpäätös", toinen painos 1999,

Helsingin Kustannusosakeyhtiö Otava

Hitlerin ja Stalinin kaupankäynti Suomesta 1939-1940

Pekka Visuri ja Eino Murtorinne

Docendo 2019 (painettu EU:ssa)

Talvisodan Pikkujättiläinen

Toimittaneet Jari Leskinen ja Antti Juutilainen

Werner Söderström Osakeyhtiö 1999

Enrä minun isänmaani

Toimittanut Simo Talvitie

Werner Söderström Oy 1975

.

